

Justyna Dobrołowicz

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ANALIZA DYSKURSU I JEJ ZASTOSOWANIE W BADANIACH EDUKACYJNYCH

„Słowo dyskurs zrobiło we współczesnej humanistyce oszałamiającą karierę i coraz trudniej o pewność, czy w ogóle jeszcze cokolwiek znaczy, używa się go bowiem na wiele różnych sposobów, a całkiem nierzadko po prostu jako ‘uczonego’ określenia dowolnej dłuższej wypowiedzi lub dowolnego tekstu”¹.

Uwagi wstępne

Studia nad dyskursem cieszą się coraz większym zainteresowaniem badaczy społecznych i choć tendencja ta z roku na rok narasta, nie towarzyszy jej uporządkowanie wiedzy o dyskursie oraz tworzenie spójnej i jasnej metody jego analizy.

„W ostatnich latach w polskich środowiskach socjologicznych – a także wśród historyków, politologów i reprezentantów innych nauk społecznych – narasta świadomość wagi problematyki dyskursu i jego metodycznych, jakościowych badań. Pomijany dotąd obszar badań i deprecjonowane metody zyskują uznanie, wbrew uprzedzeniom w stosunku do metod jakościowych i powszechnemu przekonaniu o wszechmocy badań ilościowych. Poniekąd modna staje się teza, że procesy komunikowania się w życiu społecznym są ważne, że ważne jest ‘stawanie się’ i ‘konstruowanie’ rzeczywistości społecznej w toku publicznej komunikacji – pogląd przez lata wyśmiewany, a teraz torujący sobie drogę do

¹ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 905.

centralnych obszarów refleksji w naukach społecznych takich, jak socjologia, politologia, historia i psychologia społeczna”¹.

Kategoria dyskursu okazuje się przydatna i zdobywa popularność w coraz to nowych dyscyplinach nauk społecznych i humanistycznych np. w pedagogice, antropologii, kulturoznawstwie – popularności tej towarzyszy jednak zamęt teoretyczny i metodologiczny, a sam termin „dyskurs” zyskuje coraz to nowe znaczenia. Paweł Śpiewak uznaje nawet dyskurs za najważniejsze słowo we współczesnej humanistyce.

„Dyskurs prowadzi się nie tylko za pomocą słów, ale i za pomocą strojów, konstruując wystawy w muzeach, urządzając polityczne manifestacje, wypisując recepty w przychodni, zamykając więznia. Nie sposób wskazać takiej sytuacji, w której dyskurs milknie”².

Choć pojęcie dyskursu jest obecnie użyteczną i popularną kategorią badawczą, ciągle przysparza trudności definicyjnych, wynikających w dużej mierze z tego, że jest ono stosowane do oznaczenia rozmaitych aspektów zjawisk społecznych, językowych i poznawczych.

Istota dyskursu

Według różnych internetowych słowników synonimów i antonimów, dyskurs znaczy to samo co dyskusja, debata, rozmowa, dyskusja naukowa, wywód logiczny. Takie rozumienie terminu „dyskurs” nie jest używane w nauce. Badacze dyskursu próbują wykraczać poza potoczne rozumienie i w różny sposób operacjonalizują to pojęcie.

Dyskurs najczęściej definiowany jest jako:

- język w użyciu (np. dyskurs debat sejmowych);
- sposób użycia języka przez konkretną osobę (np. dyskurs Janusza Palikota), przez daną zbiorowość (np. dyskurs Młodzieży Wszechpolskiej), przez instytucję (np. dyskurs radiowej Trójki);
- zdarzenie komunikacyjne, czyli użycie języka przez człowieka, który chce przekazać

¹ M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski, *Wprowadzenie [w:] Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, red. M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski, Warszawa 2010, s. 17.

² P. Śpiewak, *Słowa modne i niemodne (słownik)*, „Res Publica Nowa” 2002, nr 10, s. 18.

- określone myśli oraz przekonania i wpłynąć na odbiorców;
- interakcja między jednostkami lub grupami, czyli jako synonim dyskusji (np. dyskurs na temat współczesnej rodziny);
- specyficzne użycie języka charakterystyczne dla określonej sytuacji społecznej (np. dyskurs lekcji w szkole);
- zespół wartości, koncepcji, poglądów na jakiś temat wraz z charakterystycznym sposobem ich wyrażania, co zbliża dyskurs do ideologii.

Wielu współczesnych badaczy uważa, że dyskurs to zdarzenie komunikacyjne, polegające na tym, że ludzie używają języka, by przekazać swoje idee, przekonania lub wyrazić emocje. To przekazywanie idei i wyrażanie emocji odbywa się w ramach różnych sytuacji społecznych, takich jak: spotkanie z przyjaciółmi, rozmowa u lekarza, lekcja w szkole, czytanie wiadomości itp. Każda z tych sytuacji obejmuje, poza przekazywaniem przekonań, interakcje między ludźmi. Na tym właśnie polega interakcyjny charakter dyskursu. Rozumienie zaproponowane przez badaczy dyskursu wyraźnie wskazuje na wieloaspektowość pojęcia, w którym ważne jest: (1) użycie języka, (2) przekazywanie idei oraz (3) interakcja w sytuacjach społecznych. Ta wieloaspektowość dyskursu tłumaczy, dlaczego badaniami nad dyskursem zajmują się przedstawiciele różnych nauk: lingwistyki (badanie języka i form jego użycia); psychologii (analiza przekonań i sposobów ich komunikowania); nauk społecznych (analiza interakcji w kontaktach społecznych).

Badaniami dyskursu zajmują się również pedagodzy, którzy rozumieją to pojęcie na trzy sposoby. Po pierwsze, jest to określony sposób budowy wypowiedzi na temat edukacji, operujący argumentacją z elementami perswazyjnymi lub ekspresyjnymi. Służy on przedstawieniu pewnego rodzaju porządku społecznego, ustaleniu, co w rzeczywistości edukacyjnej jest ważne, a nawet co jest prawdziwe. Ta sama rzeczywistość nabiera innych sensów i znaczeń w zależności od dyskursu, w jaki jest włączona i jaki ją kreuje. Analizę tak rozumianego dyskursu pedagogicznego znaleźć można w pracy *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*¹. Po drugie, dyskurs pedagogiczny to także obecny w praktyce szkolnej i wychowawczej określony gatunek mowy. I po trzecie, dyskurs postrzegany bywa jako zdarzenie interakcyjne, będące miejscem wymiany komunikatów w procesach wychowawczych/edukacyjnych².

¹ *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Warszawa 2009.

² B. Śliwerski, *Współczesna myśl pedagogiczna: znaczenia, klasyfikacje, badania*, Kraków 2009.

Odmiany analizy dyskursu

Analiza dyskursu pozwala poznać zawartość treściową przekazu oraz jego społeczne funkcje wyrażone w języku. Jej celem nie jest dostarczanie obiektywnych wyjaśnień, tylko zrozumienie i interpretacja społecznie wytworzonych znaczeń oraz poznanie procesu kształtowania się tożsamości partnerów interakcji. Zadaniem analizy dyskursu jest dostarczenie zintegrowanego opisu następujących wymiarów komunikacji: jak dane użycie języka wpływa na wyobrażenia człowieka o świecie i na przebieg interakcji oraz jak różne aspekty interakcji warunkują formę wypowiedzi. Badacze dyskursu zgodnie twierdzą, że nie istnieje jedna metoda prowadzenia analizy dyskursu. Wybór odpowiedniej strategii badawczej uzależniony być powinien od przyjętych przez badacza założeń ontologicznych i od obszaru badań, na którym skupia się jego uwaga.

Hanna Grzmil-Tylutki wskazuje we współczesnej analizie dyskursu dwa nurty, czy raczej dwie szkoły: francuską szkołę analizy dyskursu oraz anglosaską szkołę analizy dyskursu¹. Podstawą tej klasyfikacji są odmienne tradycje badawcze, rozwijające się na kontynencie europejskim i amerykańskim.

Francuska koncepcja analizy dyskursu rozwija się od 1983 roku i koncentruje swoją uwagę na analizach językoznawczych. Odeszła ona zarówno od koncepcji dyskursu Foucaulta, jak i innych przedstawicieli francuskiej ponowoczesności, a wywodzi się głównie z nauk filologicznych i z badań tekstów. Przedmiotem jej zainteresowania są dyskursy pisane, konstruowane na potrzeby badań, głównie ich warstwa językowa. Francuski nurt analizy dyskursu sytuuje się w szeroko rozumianej lingwistyce.

Anglosaska szkoła analizy dyskursu mieści się w nurcie socjolingwistycznym i koncentruje swoje zainteresowania na aktualnych problemach społecznych, a jej celem jest rozpoznanie struktury społecznej i politycznej, które odbijają się w dyskursie. Przedmiotem jej analiz są dyskursy naturalne, często codzienna, ustna konwersacja. Głównym przedstawicielem anglosaskiej analizy dyskursu jest Teun van Dijk.

¹ H. Grzmil-Tylutki, *Francuska lingwistyczna teoria dyskursu*, Kraków 2010.

W innych klasyfikacjach uwzględnia się trzy odmiany współczesnej analizy dyskursu, a mianowicie: lingwistycznie zorientowana analiza dyskursu, socjologicznie zorientowana analiza dyskursu i krytyczna analiza dyskursu¹.

W podejściu lingwistycznym badania skoncentrowane są na strukturze językowej tekstów pisanych. Badania takie mają charakter formalistyczny i odnoszą się głównie do wewnętrznej struktury tekstu oraz charakterystyki nadawcy i odbiorcy.

Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu, znacznie bardziej niż na cechach strukturalnych tekstu, skupia się na rzeczywistości pozajęzykowej, która stanowi kontekst badanych wypowiedzi. Od kontekstu zależy bowiem, jaki dyskurs jest wytwarzany i jak jest on odbierany. Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu zakłada, że dyskurs to uwarunkowany kulturowo sposób używania języka.

Obie omówione perspektywy analizowania dyskursu: lingwistyczna i socjologiczna, lokują się w deskryptywno-eksplanacyjnym nurcie badawczym, umożliwiając bowiem opis i wyjaśnienie analizowanej rzeczywistości. Odmianą perspektywą badawczą jest krytyczna analiza dyskursu. Dla zrozumienia istoty tej metody badawczej konieczne jest uznanie, że każde zjawisko społeczne oddziałuje na język, język zaś ma wpływ na sferę społeczną. Krytyczna analiza dyskursu ma ponadto na celu uświadomienie, że język nie jest tylko naturalnym i neutralnym narzędziem, ale raczej nośnikiem systemu przekonań i wartości wyznawanych przez jednostki. Zwolennicy metody krytycznej są zainteresowani rozwiązaniem istotnych problemów społecznych i to właśnie te problemy, a nie naukowe teorie są dla nich ważne.

Krytyczna Analiza Dyskursu jako metoda badań

Krytyczna Analiza Dyskursu (KAD) jest stosunkowo młodą metodą badań. Powstała ona w wyniku porozumienia między grupą badaczy poszukujących sposobu badania ukrytych relacji przyczynowości i determinowania, zachodzących pomiędzy tekstami a strukturami, procesami i relacjami społecznymi². Badacze ci, wśród których znaleźli się tacy znawcy dyskursu, jak: T. van Dijk, R. Wodak,

¹ A. Grzymała-Kazłowska, *Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu na tle współczesnych badań nad dyskursem*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, nr 1, s. 13–34.

² N. Fairclough, *Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities*, „Discourse & Society” 1993, nr 4, www.sfu.ca, dostęp: 05.10.2012.

N. Fairclough, opracowali KAD jako metodę pozwalającą przezwyciężyć ograniczenia lingwistyki krytycznej i badać, w jaki sposób teksty, praktyki i zdarzenia są kształtowane przez relacje władzy. Umożliwia ona nie tylko opisanie i interpretowanie funkcji języka w świecie społecznym, ale - co ważniejsze - pozwala określić sposoby, w jakie język, traktowany jako element władzy, dokonuje przemian tego społecznego świata.

Za datę powstania KAD zwykło się uważać rok 1993, kiedy van Dijk opublikował w czasopiśmie „Discourse & Society” cykl artykułów, w których określił podstawy metodologiczne nowej metody, mającej udzielić odpowiedzi na palące problemy społeczne, które obserwował w krajach Trzeciego Świata. Rdzenna ludność tamtych rejonów doświadczała na co dzień zarówno uprzedzeń rasowych jak i społecznej dominacji. Van Dijk poszukiwał metody umożliwiającej badanie pisanych i mówionych tekstów, w których te problemy są obecne.

„Interesowało go, jako tekstologa, w jaki sposób wspomniana problematyka przenika teksty (pisane i mówione), w jaki sposób ‘dyskurs’ rasistowski, seksistowski, ‘dyskurs’ władzy, dominacji, siły jest w nich wyrażany, powielany, utrwalany, legitymizowany lub stawiany jako wyzwanie”¹.

Celina Czech, przywołując słowa współtwórcy KAD – Fairclough`a, wyjaśnia, na czym polega krytyczność analizy dyskursu:

„(...) krytyczne podejście różni się od podejścia niekrytycznego nie tylko sposobem opisu dyskursywnych procesów społecznych, ale także sposobem przedstawiania wpływu czynników zewnętrznych na dyskurs, zwłaszcza władzy i ideologii, oraz konstruktywnego wpływu dyskursu na społeczną tożsamość, relacje społeczne i system wiedzy oraz przekonań, który to wpływ nie pojawił się we wcześniejszych badaniach nad uczestnikami dyskursu”².

KAD, podobnie jak inne teorie krytyczne, zajmuje się badaniem problemów społecznych, zwłaszcza tych, które związane są z władzą i sprawiedliwością. Przy

¹ H. Grzmil-Tylutki, *Francuska lingwistyczna...*, op. cit., s. 246.

² N. Fairclough, *Discourse and social change*, Cambridge 1992, s. 12. Za: C. Czech, *Krytyczna Analiza Dyskursu i jej zastosowanie na gruncie pedagogiki porównawczej*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2010, nr 4, s. 46.

czym władzę badacze krytyczni rozumieją podobnie jak Foucault¹. Nie jest ona zlokalizowana w jakiejś instytucji, w jakimś wyodrębnionym ośrodku, nie dotyczy też konkretnej grupy społecznej panującej nad innymi. Władza jest rozproszona, wszyscy ją sprawują i każdy znajduje się pod jej wpływem.

W celu zrealizowania KAD należy przeprowadzić analizy składające się z trzech etapów. Etap pierwszy dotyczy mówionego lub pisanego tekstu, będącego przedmiotem badań. Zadaniem badacza jest poznanie tematycznej struktury tekstu oraz jego lingwistyczna analiza. Drugi etap KAD obejmuje dyskursywne procesy społeczne i polega na analizie odbioru i interpretacji tekstu przez ludzi. I wreszcie ostatni etap KAD dotyczy socjokulturowych praktyk, czyli badania tego, jakie jest oddziaływanie dyskursu, jakie zmiany w strukturze życia społecznego nastąpiły pod wpływem badanego tekstu.

Na podstawie przestudiowania różnych prac wykorzystujących tę metodę badawczą wyróżnić można najczęściej akcentowane cechy KAD.

KAD zajmuje się procesami i problemami społecznymi, pozwala analizować procesy społeczne. Nie zajmuje się językiem czy dyskursem samym w sobie, lecz dyskursywnymi procesami społecznymi. Zagadnieniami badawczymi są tu problemy i kwestie życia społecznego.

Dyskurs jest kluczowym czynnikiem w konstrukcji życia społecznego. Podstawowym założeniem KAD jest teza, że świat społeczny jest społecznie konstruowany, a dyskurs ma siłę sprawczą w konstrukcjach społecznych.

KAD zakłada, że dyskurs nie istnieje poza społeczeństwem, a społeczeństwo opiera się na dyskursie. Z jednej strony społeczeństwo i kultura nadają kształt i strukturę dyskursowi, z drugiej strony dyskurs przekształca i zmienia społeczeństwo i jego kulturę.

W celu zrozumienia dyskursu i jego dynamiki konieczne trzeba osadzić go w konkretnym kontekście społecznym i uwzględnić jego wymiar temporalno-przestrzenny.

Dyskurs ma wymiar ideologiczny, to znaczy pełni istotną rolę w procesie produkcji i reprodukcji różnych form niesprawiedliwości, dyskryminacji oraz wyzysku.

¹ M. Foucault, *Trzeba bronić społeczeństwa. Wykłady w Collège de France, 1976*, Warszawa 1998, s. 43-49.

Dyskurs jest ważnym elementem relacji władzy. Badacze KAD uznają, że formy niesprawiedliwej władzy posiadają istotny wymiar dyskursywny, który należy ujawnić, poddać analizie i krytyce. Dyskursywny wymiar władzy polega na tym, że ma ona zwykle zdolność wpływania na punkt widzenia i opinie potężnych agentów (np. rządów lub władz lokalnych) oraz ogółu społeczeństwa, poprzez kampanie reklamowe, lobbing itp. Przejawem takiej niesprawiedliwej władzy są niektóre publikacje prasowe, programy medialne, reklamy, które manipulują opinią publiczną.

Krytyczna Analiza Dyskursu zawiera komponent szczegółowej analizy tekstów. KAD pozwala analizować różne teksty, zarówno interakcje mówione, „multimodalne” teksty telewizji czy Internetu, w których łączy się język z obrazem, a także teksty pisane i publikowane. Ta różnorodność wymaga zastosowania odmiennych form analizy tekstualnej. W związku z tym wybór metody badawczej w ramach Krytycznej Analizy Dyskursu uzależniony jest od konkretnego obiektu badań w ramach konkretnego projektu¹.

Tomasz Szkudlarek sformułował trzy dyrektywy, trzy podstawowe zadania i cele stojące przed badaczami posługującymi się KAD. Pierwszym jest denaturalizacja tekstów, czyli zidentyfikowanie ich funkcji ideologicznych, ważnych dla określenia pozycji podmiotowych (interesów), z jakich teksty są konstruowane. Zwykle teksty aspirują do bycia obiektywną reprezentacją rzeczywistości, tymczasem analiza dyskursu pozwala zdemaskować ich funkcje ideologiczne i odkryć „to, co kulturowo określone, kontekstualne i ideologicznie stronnicze, zaangażowane po jakiejś stronie dyskursywnych zmagania”². Również istotna jest analiza środków używanych do wywierania wpływu na odbiorców, zwłaszcza tych elementów tekstu, które określają pozycję odbiorcy w przedstawianym świecie, a także jego relacje z tym światem. Celem analizy winno być poznanie efektów działania poszczególnych dyskursów, określenie, jakie z nich wynikają rezultaty dla konstruowania podmiotowości, w jaki sposób konstruują one relację władzy i kontroli społecznej. Mówiąc inaczej, analiza dyskursu pozwala ustalić sposób,

¹ N. Fairclough, A. Duszak, *Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych* [w:] *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, red. A. Duszak, N. Fairclough, Kraków 2008, s. 15–18; M. Wilińska, *Krytyczna Analiza Dyskursu w praktyce: ageizm w polskich mediach* [w:] *Jakościowe inspiracje w badaniach edukacyjnych*, red. H. Kędzierska, Olsztyn 2010, s. 63–64.

² T. Szkudlarek, *Poststrukturalizm a metodologia pedagogiki*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 1997, z. 13, s. 184.

w jaki dyskursy są wykorzystywane do konstruowania społecznej akceptacji zastanego świata¹.

Krytyczna Analiza Dyskursu pozwala jednocześnie opisywać badany dyskurs i odkrywać, w jaki sposób odzwierciedla on relacje władzy, hierarchie celów i wartości, stan wiedzy oraz jawne i ukryte przekonania w zbiorowości, w której jest realizowany.

„Celem analizy są: (...) wykazanie konstruowanej, społecznej, a nie ‘naturalnej’ specyfiki tekstów kultury, analiza środków używanych do wywierania wpływu na odbiorców, analiza możliwych efektów działania różnych dyskursów”².

Takie badanie dyskursu ma coraz więcej zwolenników, coraz częściej badacze komunikacji są zainteresowani krytycznym spojrzeniem na teksty i wypowiedzi. Krytyczna Analiza Dyskursu pozwala uwypuklić polityczne, ekonomiczne i kulturowe funkcje dyskursu, przewyższając lingwistyczną stronniczość dominującą w tradycyjnych analizach. Język jest dla krytycznych analityków dyskursu bardzo ważną kategorią badawczą. Zakładają bowiem, że władza nad społeczeństwem sprawowana jest właśnie za jego pośrednictwem i w związku z tym celem ich badań jest ujawnienie jego opresyjnego charakteru.

KAD w badaniach edukacyjnych

Na świecie krytyczne analizy dyskursu na temat edukacji prowadzone są od wielu lat. Przykładem mogą być dwie przetłumaczone na język polski prace, których autorzy dokonując analizy przekazów medialnych, ukazują w jaki sposób media usiłują wpływać i wpływają na sprawy szkoły i edukacji.

Jane Kenway w artykule *Edukacja a dyskursywna polityka Prawicy. Szkolnictwo prywatne czy państwowe?*³ analizuje hegemoniczny dyskurs edukacji, który w latach osiemdziesiątych XX wieku prowadzili w Australii przedstawiciele „Edukacyjnej Prawicy” i lobby szkół prywatnych, dzięki któremu uzyskali wpływ zarówno na poglądy społeczeństwa, jak i na politykę rządu w sferze edukacji.

¹ Ibidem.

² M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza tekstu w dyskursie medialnym. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2006, s. 23.

³ J. Kenway, *Edukacja a dyskursywna polityka Prawicy. Szkolnictwo prywatne czy państwowe?* [w:] S. J. Ball, *Foucault i edukacja. Dyscypliny i wiedza*, Kraków 1994, s. 205–250.

„Edukacyjna Prawica” - konglomerat różnych ugrupowań społecznych o prawicowej orientacji edukacyjnej – przypuściła atak na szkolnictwo państwowe, zarzucając szkołom publicznym brak troski o rozwój intelektualny uczniów i ich przygotowania do życia zawodowego. Jej negatywne oceny dotyczyły wyłącznie szkół państwowych.

„W większości przypadków, atakując szkoły państwowe wskazuje się równocześnie na szkoły prywatne jako modelowy przykład standardów, do których powinny dążyć te pierwsze. (...) Dyskusja opiera się na prostych, binarnych opozycjach, w których szkoły państwowe plasują się niezmiennie w pobliżu bieguna negatywnego, a prywatne – pozytywnego”¹.

Przeprowadzona przez Kenway analiza dyskursu ukazała, w jaki sposób poprzez intensywną promocję szkolnictwa prywatnego i atak na australijskie szkoły państwowe udało się wywołać kryzys legitymizacji szkolnictwa publicznego i doprowadzić do zwycięstwa „Edukacyjnej Prawicy”, a zwłaszcza jej skrzydła technokratyczno-instrumentalistycznego.

Podobny charakter ma artykuł Svi Shapiro *O publicznym dyskursie edukacyjnym w USA (1970–1990)*. Także on zwraca uwagę, jak silny jest wpływ publicznego, zwłaszcza medialnego dyskursu na sposób myślenia przeciętnych obywateli o sprawach edukacji. Zdaniem autora, należy uważniej obserwować publiczne dyskursy, gdyż żyjemy w świecie, w którym trwa nieustanna walka o to, jak poszczególne sytuacje należy definiować i za pomocą której „logiki dyskursu” należy je rozumieć.

„Zaangażowanie się w jakiś zestaw idei czy przekonań społecznych, kulturowych czy politycznych nie jest efektem jakiegoś racjonalnie zdeterminowanego procesu (...). Jest ono konsekwencją dyskursu czy ideologii oferujących ludziom wymowne obrazy i punkty widzenia, w których ich życie, doświadczenia i tożsamość znajdują rezonans, i w których daje się ująć ich nadzieje”.²

¹ Ibidem, s. 228–229.

² S. Shapiro, *O publicznym dyskursie edukacyjnym w USA (1970–1990)* [w:] *Nieobecne dyskursy*, część III, red. Z. Kwieciński, Toruń 1993, s. 9

Dzięki bardzo wnikliwej analizie publicznego dyskursu edukacji autor wykazał, w jaki sposób przyczynił się on do uprawomocnienia obowiązującej wizji szkoły i edukacji.

„Potęga osiągającego niezwykle sukcesy w ostatnich latach publicznego dyskursu konserwatywnego polega na jego zdolności do nadawania sensu całemu zakresowi trosk społecznych i jednostkowych, w terminach ideologicznych, w sposób podtrzymujący jego logikę ekonomiczną, polityczną, kulturową i moralną. Dyskurs ten okazał się zdolny do sprzęgnięcia się z najbardziej realnymi problemami, troskami i kwestiami, stającymi przed ludźmi, i do zdefiniowania ich w terminach konserwatywnej filozofii”.¹

Uwagi końcowe

Na temat pojęcia, teorii i analizy dyskursu napisano już tak wiele, że podejmując badania w tym obszarze można mieć wrażenie „wyważania otwartych drzwi”. Jednak istotne przemiany rzeczywistości społecznej, przemiany edukacji, rozwój mediów niosą szereg nowych problemów, które można rozwiązać stosując analizę dyskursu. To podejście badawcze pozwala na przykład odkryć i opisać perswazyjny wymiar dyskursów medialnych, badać środki używane w tych dyskursach do wywierania wpływu na ludzi, odsłaniać, w jaki sposób media wyrażają polityczne, ekonomiczne, społeczne interesy różnych jednostek i grup.

Analiza dyskursu, w różnych jej odmianach, może być efektywnie wykorzystywana także w rozwiązywaniu istotnych i aktualnych problemów badań edukacyjnych. Metodyka jej praktycznego zastosowania winna być adekwatnie dopasowana do istoty badanego dyskursu edukacyjnego.

¹ Ibidem, s. 7–8

Bibliografia

- Ball S. J., *Foucault i edukacja. Dyscypliny i wiedza*, Kraków 1994.
- Czech C., *Krytyczna Analiza Dyskursu i jej zastosowanie na gruncie pedagogiki porównawczej*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2010, nr 4.
- Czyżewski M., Kowalski S., Piotrowski A., *Wprowadzenie [w:] Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, red. M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski, Warszawa 2010.
- Fairclough N., *Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities*, „Discourse&Society” 1993, nr 4, www.sfu.ca, dostęp: 05.10.2012.
- Fairclough N., *Discourse and social change*, Cambridge 1992.
- Fairclough N., Duszak A., *Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych [w:] Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, red. A. Duszak, N. Fairclough, Kraków 2008.
- Foucault M., *Trzeba bronić społeczeństwa. Wykłady w Collège de France, 1976*, Warszawa 1998.
- Grzmil-Tylutki H., *Francuska lingwistyczna teoria dyskursu*, Kraków 2010.
- Grzymała-Kazłowska A., *Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu na tle współczesnych badań nad dyskursem*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, nr 1.
- Jakościowe inspiracje w badaniach edukacyjnych*, red. H. Kędzińska, Olsztyn 2010.
- Kenway J., *Edukacja a dyskursywna polityka Prawicy. Szkolnictwo prywatne czy państwowe?* [w:] S. J. Ball, *Foucault i edukacja. Dyscypliny i wiedza*, Kraków 1994.
- Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, red. A. Duszak, N. Fairclough, Kraków 2008.
- Lisowska-Magdziarz M., *Analiza tekstu w dyskursie medialnym. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2006.
- Nieobecne dyskursy*, część III, red. Z. Kwieciński, Toruń 1993.
- Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Warszawa 2009.
- Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, red. M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski, Warszawa 2010.

- Shapiro S., *O publicznym dyskursie edukacyjnym w USA (1970–1990)* [w:] *Nieobecne dyskursy*, część III, red. Z. Kwieciński, Toruń 1993.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002.
- Szkudlarek T., *Poststrukturalizm a metodologia pedagogiki*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 1997, z. 13.
- Śliwerski B., *Współczesna myśl pedagogiczna: znaczenia, klasyfikacje, badania*, Kraków 2009.
- Śpiewak P., *Słowa modne i niemodne (słownik)*, „Res Publica Nowa” 2002, nr 10.
- Wilińska M., *Krytyczna Analiza Dyskursu w praktyce: ageizm w polskich mediach* [w:] *Jakościowe inspiracje w badaniach edukacyjnych*, red. H. Kędzierska, Olsztyn 2010.